

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук,
професора кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і
природокористування України **Кучая Олександра Володимировича**
про дисертаційне дослідження **Юзик Ольги Протасіївни «Теоретичні та
методичні засади підготовки вчителя інформатики у Польщі (друга
половина ХХ – поч. ХХІ ст.)»**,
подане на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за
спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

З метою здійснення експертизи дисертації Юзик Ольги Протасіївни
нами було проаналізовано її зміст а також реферат й основні наукові праці
дисертантки. Узагальнені результати викладено у наступних положеннях.

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки

Інтеграційні тенденції та реформування вищої освіти України
посилують значущість розбудови інформатичної освіти та особливої уваги
набуває модернізація її змісту, необхідність професійно-педагогічної
підготовки фахівців з урахуванням позитивного зарубіжного освітнього
досвіду.

У зв'язку з цим може виявитися корисним зарубіжний досвід, який
довів свою ефективність у конкретній країні, зокрема в Республіці Польща із
розбудови системи національної педагогічної освіти, зокрема підготовки
вчителя інформатики на всіх рівнях її реалізації.

Авторка переконливо аргументує свій науковий пошук аналізом
актуальності поставленої проблеми, наявністю суперечностей зовнішнього і
внутрішнього характеру, які були чітко визначені і розв'язані в подальшому
дисертанткою.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Той
факт, що дисертаційна робота є структурною частиною теми науково-
дослідної роботи кафедри педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної
роботи Рівненського державного гуманітарного університету «Теоретичні і
методичні засади становлення та розвитку аксіопедагогіки на сучасному

етапі гуманізації системи освіти України» (державний реєстраційний номер – 0118U006318) та планом науково-дослідної роботи Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти з теми «Теоретичні та методичні засади підготовки вчителя інформатики у Польщі (друга половина ХХ ст. – поч. ХХІ ст.)» (державний реєстраційний номер – 0116U00869), також свідчить про актуальність досліджуваної проблеми.

З огляду на вищезазначене, тема дисертаційного дослідження Юзик Ольги Протасіївни «Теоретичні та методичні засади підготовки вчителя інформатики у Польщі (друга половина ХХ – поч. ХХІ ст.)» є актуальною і своєчасною, відповідає запитам і потребам сучасної педагогічної науки і практики.

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації. Оцінюючи найважливіші результати дисертаційного дослідження Юзик О.П., варто вказати на такі, що мають вагому наукову новизну.

По-перше, заслуговує уваги здійснене теоретичне обґрунтування історіографії проблеми підготовки вчителів інформатики у ЗВО Польщі в аналізованій період й визначених основних складників сутності системи підготовки вчителя інформатики у ЗВО Польщі з огляду на Стандарти вищої освіти Європейського Союзу.

По-друге, цінним у теоретичному та прикладному аспектах є здійснення порівняльного аналізу стандартів підготовки вчителів інформатики у Польщі й Україні; актуалізація поняттєво-категорійного апарату дослідження, у межах якого викладено дефініції його засадничих понять.

По-третє, на основі аналізу та узагальнення довідково-енциклопедичної, наукової, навчально-методичної й інструктивно-методичної літератури доведено важливість педагогічної практики та програм міжнародних стажувань для підвищення якості підготовки вчителів інформатики; ґрунтовно вивчено методичну систему підготовки вчителів інформатики у

Польщі й окреслено найсуттєвіші напрями її впровадження у вищу освіту України.

Нові факти, одержані здобувачкою. На основі загального вивчення дисертаційної роботи, можна стверджувати, що наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що в ньому вперше:

– *вивчено та схарактеризовано* методику навчання вчителів інформатики у Польщі за блоками (модулями), з яких складається її зміст, що містить блок вивчення обов'язкових предметів і блок вивчення факультативних / вибіркових дисциплін; вивчення інформатики та дидактики інформатики; методику застосування можливостей ІКТ і цифрових технологій відповідно до нових технологій в освіті, зокрема інформативних, і з огляду на специфіку підготовки вчителів інформатики до професійної діяльності в закладах освіти – дошкільних, початкових, гімназіях, загальних ліцеях;

– *визначено* багатоваріантність професійної підготовки вчителя інформатики у Польщі з урахуванням періоду навчання, стандартів професійної підготовки, програм навчання, ступеня здобуття вищої освіти;

– *виявлено* сутність найважливіших напрямів екстраполяції основних складників методики в систему підготовки вчителів інформатики в ЗВО України;

– *уточнено* поняття «інформатика», «інформатична освіта», «професійна підготовка», «комп'ютерні технології», «дидактика інформатики» та ін.;

– *набули подальшого розвитку:* наукові уявлення про підготовку вчителя інформатики у Польщі (друга половина ХХ – поч. ХХІ ст.); форми, методи, засоби навчання обов'язкових предметів (А) та факультативних / вибіркових дисциплін (В) у ході підготовки вчителів інформатики в ЗВО Польщі; рекомендації щодо можливості використання позитивного досвіду підготовки вчителів інформатики у Польщі в освітньому процесі педагогічних ЗВО України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Достовірність і аргументованість одержаних результатів дослідження забезпечується методологічною обґрунтованістю вихідних позицій педагогічного наукового пошуку, ґрунтовним теоретичним аналізом проблеми, відповідністю застосованих методик і завдань дослідження, а також позитивними результатами впровадження авторських методик у практику.

Дослідницею використано достатньо широку джерельну базу (419 найменувань, із них 263 – іноземними мовами), що дозволило зробити відповідні узагальнення і висновки.

Основні положення та результати дослідження пройшли апробацію на науково-практичних конференціях різного рівня: міжнародних, всеукраїнських, регіональних (26 конференцій).

Аналіз тексту дисертації Юзик О.П. та змісту публікацій дисертантки дають змогу дійти висновку про наукову обґрунтованість і достовірність викладених нею результатів.

Значення для науки й практики отриманих наукових результатів.

Дослідження О.П. Юзик містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати розв'язують низку важливих загально педагогічних завдань.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що його матеріали (теоретичні і методичні засади підготовки вчителів інформатики у ЗВО Польщі; упровадження в освітній процес українських ЗВО навчально-методичного забезпечення), результати дослідження (методичні матеріали, таблиці, зокрема й порівняльні, діаграми тощо) теоретичні положення та висновки, обґрунтовані у дисертації, можуть бути використані науковцями, вчителями, здобувачами вищої освіти, докторантами, аспірантами, магістрантами для розкриття сутності та змісту підготовки вчителів інформатики за кордоном (на прикладі Польщі).

Матеріал дисертації цінний не лише власними узагальненнями, практичними рекомендаціями з теми дослідження, а й тим фактичним матеріалом, який можна успішно використовувати при розробленні освітніх програм, модернізації змісту навчальних планів, навчальних курсів, навчально-дидактичних комплексів, апробації інноваційних форм, методів, засобів і технологій підготовки вчителів інформатики.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Вищої технічної школи в Катовіцах, Польща (Wyższa Szkoła Techniczna w Katowicach), Міжнародного гуманітарно-педагогічного інституту «Бейт-Хана», Комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпровської обласної ради», Гуманітарно-педагогічного фахового коледжу Мукачівського державного університету, Чортківського гуманітарно-педагогічного фахового коледжу імені Олександра Барвінського, Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Рівненського державного гуманітарного університету, що підтверджується довідками, посилання на які міститься в додатках до дисертації.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Дисертаційна робота О.П. Юзик є структурованою, логічно побудованою та достатньо обґрунтованою. Дисертація представлена вступом, п'ятьма розділами, висновками, списком використаних джерел і додатками. Структура роботи характеризується погодженістю компонентів наукового пошуку – взаємозалежністю мети, завдань, об'єкта, предмета, наукової новизни, теоретичної і практичної значущості. У роботі авторка спрямовує свої науково-методичні пошуки на досягнення означеної мети та виконання коректно сформульованих у відповідності до неї завдань.

Привертає увагу те, що зміст кожного розділу має конкретні й переконливі висновки, що свідчить про вміння автора працювати з науковим матеріалом, ґрунтовно аналізувати його та успішно робити належні узагальнення теоретичного і практичного характеру.

Перший розділ – «*Становлення та розвиток інформатичної освіти Республіки Польщі*» – присвячений теоретичним основам та дидактичним засадам становлення й розвитку інформатичної освіти. Із позиції компаративістики системно проаналізовано наукові дослідження зі становлення та розвитку й української, й зарубіжної професійної педагогіки; розкрито сутність пріоритетних напрямів реформування вищої педагогічної освіти, зокрема обґрунтовано авторську періодизацію становлення та розвитку теорії і практики підготовки вчителів інформатики у ЗВО Польщі, хронологію впровадження «Інформатики» як навчального предмета в середніх закладах освіти.

На підставі аналізу й узагальнення наукових праць здобувачкою у процесі педагогічного дослідження актуалізовано сутність засадничих понять наукового дослідження.

Широка, різноманітна джерелознавча база дисертації дозволила авторці укласти хронологію становлення та розвитку підготовки вчителів інформатики у ЗВО Польщі, що постає авторською періодизацією процесу підготовки вчителів інформатики у Польщі й ввести у науковий обіг нові матеріали, котрі з огляду на сутність і зміст виокремлених підперіодів у дослідженні дали можливість дисертантці систематизувати та розробити авторські схеми функціонування методичної системи підготовки вчителя інформатики у ЗВО Польщі.

Незважаючи на розрізнену генезу наукових ідей, теорій, концепцій, на які спирається авторка, звертає на себе увагу внутрішня логічність теоретичного базису дослідження, виражена у взаємозв'язку і взаємному доповненні його складових частин.

Відзначимо ґрунтовність підходу авторки до побудови теоретичної бази дослідження, до якої увійшли не тільки теоретичні здобутки педагогічної науки, а й форми наукового знання, що співвідносяться із суміжними дисциплінами (психологією, соціологією, культурологією), а також філософією.

Використання комплексу методологічних підходів, а саме: аксіологічного, компаративістського, компетентнісного дозволило здійснити ретельний аналіз поняттєво-категоріального апарату дослідження, який, з одного боку, визначає специфіку підготовки вчителя інформатики у ЗВО Польщі досліджуваного періоду в логічній єдності із процесами розвитку комп'ютерної техніки, програмного забезпечення та загалом системи інформатичної освіти, а з іншого, – передбачає урахування характерних особливостей означеного процесу в сучасній зарубіжній та вітчизняній педагогічній теорії та практиці.

Відзначимо, що проведений аналіз був доповнений авторською концепцією та методикою дослідження задекларованої в дисертації проблеми; схарактеризовано теоретичні основи та загальнопедагогічні принципи, засадничі для побудови теорії і практики професійної підготовки майбутнього вчителя інформатики в ЗВО Польщі. Результати цього дослідження описано авторкою у тексті другого розділу дисертації *«Теоретичні основи професійної підготовки вчителя інформатики у Польщі»*.

З метою належного узагальнення теоретичного матеріалу авторкою доведено важливість упровадження Державних освітніх стандартів професійної освіти і, зокрема, підготовки майбутніх учителів інформатики, висвітлено багатоваріантність досліджуваного процесу, взаємозв'язок якого у роботі чітко встановлений і обґрунтований.

На основі теоретичного аналізу наукових праць, сутності і змісту виокремлених підперіодів у дослідженні систематизовано та розроблено авторські схеми функціонування методичної системи підготовки вчителя інформатики у ЗВО Польщі.

Заслуговує на увагу і позитивну оцінку те, що у дослідженні встановлено важливість для розвитку теорії і практики підготовки учителів інформатики затвердження кваліфікацій *«Учитель інформаційних технологій»*, *«Учитель інформатики»* та *«Викладач інформатики вищої*

школи». Такі позитивні трансформації в системі вищої освіти Польщі відкривали перспективи для вчителів інформатики бути затребуваними на ринку освітніх послуг не лише Польщі, а й більшості країн Європи та світу; працювати у початкових школах, гімназіях і середніх школах на всій території держави.

Окремої позитивної оцінки заслуговують схарактеризовані у дослідженні основні напрями, а також традиційні й інноваційні форми, методи, засоби поетапного впровадження в шкільну практику нового предмета «Основи інформатики» (авторський колектив за керівництва Г. Кедровича), що підтверджує прагнення авторки засвідчити багатовимірність досліджуваного явища.

Представлені підперіоди, як на наш погляд, досить вдало передають бачення авторкою сутності досліджуваного процесу, суттєво розширюють та доповнюють змістове поле дисертаційного дослідження.

У третьому розділі – *«Організаційно-педагогічні засади підготовки вчителя інформатики в системі вищої освіти Польщі»* з'ясовано сутність організаційно-педагогічних і соціально-педагогічних засад підготовки вчителя інформатики у ЗВО Польщі, розглянуто нормативно-правові засади останньої; констатовано про детермінованість побудови системи підготовки вчителя інформатики у ЗВО Польщі розробленням, упровадженням у практику нормативно-правових документів і матеріалів.

У процесі написання дисертації Юзик Ольгою Протасіївною були використані офіційні документи, які пов'язані зі створенням європейського простору вищої освіти і реформуванням вищої школи, директивні та нормативні акти урядів країн, що стали предметом дослідження, доповіді та рішення парламентських комісій з питань освітньої політики тощо; монографічні дослідження, дисертаційні праці, автореферати дисертацій, збірники наукових праць та окремі праці українських та зарубіжних учених, у яких відображено питання підготовка майбутніх вчителів інформатики; документи з сайтів досліджуваних університетів, статті, де висвітлений

сучасний стан професійної підготовки майбутніх вчителів інформатики у Польщі, державах Європейської Союзу та державах G7, у яку входить значна кількість годин на вивчення програмування.

Доречним є представлене застосування історико-системного підходу, специфікою якого в педагогіці є вивчення будь-яких фактів і явищ в освіті у взаємозв'язку з іншими соціальними системами, що мають безпосередній вплив на освіту країни, отже, дозволяє вивчати вплив системи освіти, методології науки та інформаційно-комунікаційних технологій на розвиток теорії та практики професійної підготовки вчителів інформатики у закладах вищої освіти Польщі та України.

Цікавим у науковому розумінні є використання методу порівняння і методу конкретизації та наукової інтерпретації, які дозволяють поглиблено вивчити розуміння природи підготовки вчителя інформатики в Польщі та в Україні шляхом розкладу на компоненти та аналізу з метою виявлення розбіжностей та взаємозалежностей у вивченні навчальних дисциплін, організаційно-педагогічних умов та соціальної сфери підготовки вчителя інформатики, а також збільшити інформаційне навантаження для більш повного аналізу стандартів, змісту освіти, програм, документів акредитації в польській та українській системі вищої педагогічної освіти.

У четвертому розділі – *«Методична система підготовки вчителя інформатики в закладах вищої освіти Польщі»* виокремлено та схарактеризовано структуру методичної системи підготовки вчителя інформатики; конкретизовано методичні прийоми й засоби підвищення ефективності якості освіти, якості освітньої діяльності в ЗВО відповідно до освітніх блоків (модулів); систематизовано та скласифіковано й традиційні, й інноваційні форми, методи та засоби фахової підготовки вчителів інформатики у ЗВО Польщі у досліджуваний період; з'ясовано роль моніторингів якості підготовки вчителя інформатики в системі вищої освіти Польщі.

Особливо імponує у методиці фахової підготовки вчителів інформатики у ЗВО Польщі застосування широкого спектру таких інноваційних методів, технологій й засобів навчання «Інформатики», як: контекстне навчання, імітаційне навчання, проблемне навчання, модульне повне засвоєння знань, дистанційне навчання.

Розроблене та апробоване змістово-методичне забезпечення вказаного періоду передбачало використання інноваційних методів та форм, які добиралися з огляду на їх соціальну зумовленість і практичну значущість, для забезпечення різноманітних способів взаємодії викладачів і студентів. Зокрема, С. Ратайчак, Я. Урода доповнили перелік інноваційних методів навчання проблемним навчанням, репетиторством, електронним і мобільним навчанням, гейміфікацією, дистанційним навчанням, навчанням із використанням мобільних телефонів, смартфонів і графічних планшетів. Мацей М. Сисло обґрунтував можливість упровадження в освітній процес ЗВО мобільних технологій і віртуального навчального середовища, що припускає поєднання технологій 24/7 із BYOD.

Особливу увагу аналізованого періоду було приділено упровадженням формули соціального навчання, залученням відкритих інструментальних систем (оболонки): Blackboard, Moodle, WebCt тощо, засобів навчання, зокрема й таких, що функціонують на основі ІКТ, у поєднанні з навчально-методичними матеріалами.

Вважаємо, що описані авторкою форми, методи й засоби організації освітнього процесу ЗВО Польщі аналізованого періоду органічно інтегруються в практику діяльності закладів вищої освіти України. Доцільність використання представлених методик у контексті організації освітнього процесу у ЗВО сумніву не викликає.

У тексті п'ятого розділу дисертації *«Теоретико-прикладні підходи до впровадження досвіду підготовки вчителя інформатики у Польщі в закладах вищої освіти України»* проаналізовано та схарактеризовано передумови, чинники, тенденції та найважливіші підходи до впровадження досвіду

підготовки вчителя інформатики в ЗВО Польщі у процесах модернізації вищої освіти в Україні.

Тим очевиднішим в сучасних умовах є необхідність долучення до зарубіжних надбань, про що, зокрема, підкреслено у законодавчо-нормативних документах у галузі освіти – Законі України «Про освіту», «Про вищу освіту, Проекті Концепції розвитку освіти до 2025 року, «Стратегії розвитку вищої освіти на 2021-2031 роки», яка розроблено на виконання Указу Президента України «Про вдосконалення вищої освіти в Україні» та ін. Сьогодні особливо важливим є вивчення досягнень країн, які накопичили інноваційний досвід в обґрунтуванні сутності процесу професійної підготовки майбутніх вчителів інформатики, демонструючи значні позитиви як в теорії, так і практиці. Відповідно погоджуємося з дисертанткою стосовно того, що зазначений аспект досі не отримав належного висвітлення в професійно-педагогічному плані в українській педагогічній науці, а також зумовлений необхідністю модернізації його змісту відповідно до сучасних вимог.

Імпонує те, що Ольга Протасівна, розглядаючи заявлену наукову проблему, намагається чітко і послідовно запропонувати конкретні шляхи її вирішення.

У якості нових наукових результатів автором висунені положення щодо інтеграції до європейського освітнього простору; поєднання напрямів і спеціальностей із додатковими спеціальностями (наказ МОН України № 586 від 13.05.2014 р.); спрямованість на розвиток особистості за умови застосування компетентнісного й особистісно орієнтованого підходів; відповідність вищої освіти сучасним і прогнозованим тенденціям розвитку науки й техніки; гармонійне поєднання індивідуальних, парних і групових форм організації освітнього процесу в умовах інтеграції дистанційної освіти; використання традиційних методів (навчання у співпраці, метод проєктів тощо) із застосуванням сучасних засобів (комп'ютер, мультимедіа, Інтернет, мобільний зв'язок, хмарні технології й інші сервіси) на різних етапах

підготовки вчителя інформатики; співвідносність результатів підготовки фахівців із соціальним замовленням, їхня конкурентоспроможність і затребуваність на ринку праці.

На основі теоретичного аналізу наукових праць і результатів дослідження та особистого досвіду роботи встановлено, що значний потенціал для професійної підготовки вчителя інформатики для закладів початкової та загальної середньої освіти буде більш дієвим і результативним за умови участі студентів українських ЗВО в різноманітних програмах стажування чи продовження навчання у ЗВО Європейського Союзу та світу загалом.

Результати наукового дослідження, які представлені на захист, дають підстави стверджувати, що завдання і поставлена мета дисертаційного дослідження виконані. Про їх відповідність, зокрема, свідчать довідки про упровадження результатів дослідження у шести закладах вищої освіти та фахової передвищої освіти із різних областей України, зокрема Дніпропетровської, Тернопільської, Закарпатської, Рівненської, а також Республіки Польща.

Зауважимо, що матеріали дисертації грамотно оформлені, текст викладено логічно, обґрунтовано.

Повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях.

Основний зміст і результати дисертаційного дослідження відображено у 41 публікації, із них: 3 статті за темою докторської дисертації у періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science; 17 статей у фахових виданнях України; 2 статті у наукових періодичних виданнях інших держав; 6 публікацій у колективних монографіях, з них – 5 у монографіях виданих за кордоном; 16 наукових праць, що додатково відображають результати дисертації, із них 1 методичний посібник та 1 спецкурс; 13 публікацій у збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських конференцій, що засвідчують апробацію дисертації.

Зміст реферату ідентичний з основними положеннями дисертаційної

роботи.

Дискусійні положення та зауваження до змісту роботи.

Поряд з позитивною оцінкою дисертаційної роботи О.П. Юзик вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження і побажання дискусійного характеру:

1. У вступній частині надміру описані наукові розвідки українських вчених щодо стану підготовки майбутнього вчителя інформатики в Україні, тоді як дослідження польських колег висвітлені у вступі на нашу думку недостатньо, хоча при описі теоретичних засад дослідження вони враховані достатньо.
2. Верхня хронологічна межа (початок ХХІ століття) детермінована розпливчато.
3. Чим таблиця 1.8 відрізняється від таблиці 1.4? Чи потрібна таблиця 1.4? На нашу думку ці таблиці доповнюють й частково дублюють одна одну.
4. Доцільно було б із п.3.1 рекомендації Міжнародної спільноти з технологій (аббревіатура – NCATE) (С.242) перенести у п.4.3, який розкриває форми, методи та технології навчання у польській системі
5. У п. 1.2. «Характеристика основних понять дослідження» доцільно було б зменшити аналіз технічних термінів, а розгляд методичних понять обмежити лише польськими джерелами.
6. Що є на Вашу думку визначальним у підготовки вчителя інформатики у ЗВО Польщі: форми, методи та технології навчання чи зміст виділених та описаних у розділі 4 дисциплін та блоків дисциплін? Як Ви розділяєте засоби навчання підготовки вчителя інформатики?
7. Бажано було б унаочнити зображення інноваційних форм, методів та технологій навчання, які забезпечили б реалізацію визначеного у дослідженні організаційно-методичного забезпечення (розділ 4, параграф 4.3) процесу польської системи професійної підготовки майбутніх вчителів інформатики. Останнє суттєво розширило б та доповнило змістове поле дисертаційного дослідження.

8. Доцільно було би, на нашу думку можливості поєднання кваліфікації «вчитель інформатики» у межах певної галузі знань і напрямів інших, а їх у п.5.1. «Особливості підготовки вчителя інформатики у ЗВО України» описано десять (С.414-415), укласти у порівняльну таблицю із діючими поєднаннями кваліфікацій «вчитель інформатики» у межах певної галузі знань та інших напрямів навчання в університетах Польщі.

Наведені зауваження не ставлять під сумнів вагомість основних результатів дисертаційного дослідження і не впливають на його обґрунтовану вище загальну позитивну оцінку.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук»

На основі вивчення поданої роботи можна дійти висновку про те, що дисертаційна робота Юзик Ольга Протасіївни «Теоретичні та методичні засади підготовки вчителя інформатики у Польщі (друга половина ХХ – поч. ХХІ ст.)» за актуальністю, науковим рівнем, науковою обґрунтованістю, достовірністю, практичною значущістю, якістю оформлення та повнотою викладу є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що відповідає нормативним вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» затвердженими постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17 листопада 2021 р., а її автор, Юзик Ольга Протасіївна, заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

 О.В. Кучай

О.В. Заслужко
О.Д. Карашенко

